

בין עמק הטנסי לעמק הירדן: ציוני ארצות-הברית והשאלה הערבית בשנות הארבעים

זהר שגב

א. מבוא

החל מסוף שנות השלושים התעצמה חשיבותם של יהודי ארצות-הברית במסגרת המערכת היהודית הבין-לאומית ובתנועה הציונית כפועל יוצא מהעלייה בחשיבותה של ארצות-הברית בזירה הבין-לאומית, הגברת המעורבות האמריקנית במזרח התיכון, ומשבר יהדות אירופה שהגיע לשיאו הטרגי בשואה. בחינת ההתרחשויות הפוליטיות במישורים, הציוני, הארץ-ישראלי והבין-לאומי, מצביעה על מעורבות אינטנסיבית של ציוני ארצות-הברית באירועים ההיסטוריים שחלו החל מסוף שנות השלושים ועד להקמת מדינת ישראל. יהודי ארצות-הברית וחברי התנועה הציונית שם בפרט פעלו בשנים אלו בצל שואת יהודי אירופה ולאור האפשרויות למימוש מטרת התנועה הציונית, הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. עובדות אלו אפשרו גיוס יוצא דופן של הקהילה היהודית בארצות-הברית לפעילות ציונית ונתנו למנהיגי הציונות האמריקנית חלון הזדמנויות יוצא דופן להשפיע על הפעילות הציונית ועל אופי המדינה היהודית העתידה לקום.¹

הסוגיה הערבית הייתה אחד הנושאים המרכזיים שעל דרכי הטיפול הציוני בו ניסו ציוני ארצות-הברית להשפיע בשנים אלו. לדעתם, מעמדם המרכזי של ציוני ארצות-הברית חייב אותם להיות מוכנים להתמודד עם שאלות המפתח שידונו בהערכות שלאחר המלחמה. בין אלו תפס מקום מרכזי הנושא הערבי, שאמור היה להיות העניין

1 בנוגע לשינוי במעמדה של הקהילה היהודית-אמריקנית ככלל והציונות בארצות-הברית בפרט, ראו Henry L. Feingold, *A Time for Searching, Entering the Mainstream, 1920-1945*, Baltimore and London 1992, pp. 155-188 על ההיבטים המדיניים בהתחזקות ציוני ארצות-הברית ותרומתם הצפויה למאבק הפוליטי הציוני, ראו: אלון גל, דוד בן-גוריון לקראת מדינה יהודית, ההערכות המדינית נוכח הספר הלבן ופרוץ מלחמת העולם השנייה 1941-1938, קריית שדה בוקר 1985.

החשוב ביותר עמו תצטרך הציונות להתמודד בעתיד. פעילותם של יהודי ארצות-הברית חרגה מגבולותיו של עיסוק עקרוני בסוגיית היחסים בין יהודים וערבים ובאה לידי ביטוי בהצעת תכניות מעשיות שעסקו בבעיות מגוונות כגון: שאלת המים, סוגיית הפליטים, שיתוף פעולה כלכלי אזורי ותפקידם של ארגונים בין לאומיים בזירה המזרח תיכונית.

עומק מעורבותם של ראשי הציונות האמריקנית בסוגיית עתידו של המזרח התיכון בכלל, וניסיונותיהם להשפיע על שהתרחש בארץ-ישראל בפרט, התגלו באופן מובהק בתכנית לאודרמילק (Lowdermilk), שנתנה ביטוי מעשי להשקפותיהם בנוגע לדרך הרצויה לשילובה של מדינה בעלת רוב יהודי במזרח התיכון. התכנית הציעה מערך אזורי לפתרון בעיית המים במזרח התיכון באמצעות שיתוף פעולה בין המדינות הגובלות בנהר הירדן וגופי המים הקשורים אליו. פעולתם של ראשי הממסד הציוני בארצות-הברית במסגרת תכנית לאודרמילק מלמדת על רצונם לנסות ולהשפיע באופן מעשי על כיווני ההתפתחות העתידיים של הזירה המזרח תיכונית. למרות שהתכנית נכתבה על-ידי וולטר לאודרמילק וזוהתה כתוכניתו, חומר ארכיוני הנחשף במאמר מלמד, שהיא לא הייתה נכתבת ללא יזמתם של ראשי הציונות האמריקנית. פעולתם של אלו התבצעה תוך שימוש בניסיון שנצבר בארצות-הברית בתכניות פיתוח דומות, ושיתוף פעולה עם מדענים ומומחים טכניים אמריקנים. הייתה זו תכנית ציונית אמריקנית, שהוכנה באופן עצמאי וללא תיאום עם ראשי הממסד הציוני בארץ-ישראל ובעולם. מטרתה הייתה פוליטית לא פחות מכלכלית. היא הביאה לידי ביטוי רצון להבטחת דפוסים של שיתוף פעולה וקיום משותף בין יהודים וערבים במזרח התיכון, בהתאם להשקפת עולמם של חלק מראשי ההנהגה הציונית בארצות-הברית.

עיון במסמכי התקופה ובדיקת ספרי זיכרונות ואוטוביוגרפיות מלמד שתכנית לאודרמילק נוצרה בהתאם להשקפת עולמם של ראשי הממסד היהודי והציוני בארצות-הברית, ובמיוחד של אבא הלל סילבר (Silver), המנהיג הציוני החשוב ביותר בזירה האמריקנית בשנות הארבעים. סילבר ושותפיו להנהגת ציוני ארצות-הברית תמכו במעורבות אינטנסיבית של האו"ם ומוסדות בין-לאומיים נוספים אותם ביקשו להקים במזרח התיכון. מוסדות אילו צריכים היו למלא תפקיד מרכזי בבניית מדינה יהודית במזרח התיכון, תוך כדי יצירת אקלים של שיתוף פעולה ושלוש באזור וכחלק ממאמץ בין-לאומי לחיזוק כוחו של ארגון האומות המאוחדות בעולם שלאחר מלחמת העולם השנייה.

במאמר אראה שתכניותיהם של אבא הלל סילבר ואנשי קבוצתו בנוגע לעתיד המזרח התיכון ומערכת היחסים בין הערבים והיהודים באזור הייתה חלק מהשקפת עולמם הכוללת, כאמריקנים. שאלת הקמת מדינה יהודית והשפעתה על המזרח התיכון בפרט והמערך העולמי בכלל הייתה אחת משאלות המפתח אתן התמודדו מנהיגי

העולם לאחר סיום מלחמת העולם השנייה. מעורבות ההנהגה הציונית-אמריקנית בדרכי הקמת מדינה יהודית, ובעיצוב אופייה של המדינה העתידית, פתחה בפניהם אפשרויות, להשפיע על אחד הנושאים הפוליטיים החשובים ביותר, שמשמעותו חרגה מעבר לגבולות המדינה ושלדעתם הקרינה על מבנה המזרח התיכון כולו, על מעמדו של האו"ם ועל המאבק הבין-גושי.

בחדש ספטמבר 1939, התייחס יוסף שפרינצק, ממנהיגי מפא"י, לדרכי ההתארגנות של התנועה הציונית העולמית במציאות של מלחמה עולמית. דבריו הצביעו על הכרתו בתפקיד הייחודי של יהדות ארצות-הברית במהלך מלחמה כזו. לטענתו, חשיבותה של יהדות אמריקה במלחמת העולם הראשונה הייתה מכרעת והיא תוכל למלא תפקיד דומה גם במלחמה הנוכחית. לשם כך צריך, כמו במלחמה הקודמת, לשלוח אישים מרכזיים לאמריקה כדי שיפעילו את היהדות האמריקנית ויגרמו לה להיות גורם אקטיבי ומשמעותי.² דבריו של שפרינצק מלמדים על הסתירה הפנימית ביחסה של ההנהגה הציונית לפעילות הציונית האמריקנית. מצד אחד, הכרה בכוחה הפוליטי והכלכלי של היהדות האמריקנית והאפשרויות הטמונות ברתימת עצמה זו לשם הגשמת מטרות הציונות. אך, מן הצד השני, רצון למנוע את עצמאותה של הציונות האמריקנית ולהבטיח את הכפפתה להנהגה הציונית, למשל, על ידי שליחת חברי הנהגה מרכזיים בתנועה העולמית וביישוב שיפקחו על התנועה הציונית בארצות-הברית וידריכו את חבריה. המתח שבא לידי ביטוי בדבריו של שפרינצק התגלה במלוא עצמתו בנוגע לעיסוק הציוני-אמריקני בסוגיה הערבית. ניסיונם של ציוני ארצות-הברית להשפיע על מגמות ההתפתחות של היישוב היהודי בארץ-ישראל בהקשר הערבי נתקל בהתנגדותו הנמרצת של דוד בן-גוריון, יושב ראש ההנהלה הציונית. לדעתו של בן גוריון, אסור היה שציוני ארצות-הברית יערכו תכניות פעולה נפרדות בנוגע לעתיד ארץ-ישראל. הוא טען שצריכה הייתה להיות תכנית ציונית אחידה, והציונים האמריקנים רשאים היו לטפל אך ורק בנושאים הקשורים לארצות-הברית ולקחת חלק בהתארגנות הציונית אך ורק דרך הקונגרס הציוני.

ב. ההנהגה הציונית האמריקנית והשאלה הערבית

הפעילות הפוליטית של ההנהגה הציונית האמריקנית, החל מסוף שנות השלושים, אופיינה באינטנסיביות ובניסיון לפעול בזירה הארצישראלית ובתנועה הציונית העולמית לא רק כמספקי שירותי תמיכה כלכליים ופוליטיים.³ החל מתחילת שנות

2 הארכיון היהודי המרכזי בסינסינטי (American Jewish Archives Cincinnati Ohio), 11.9.1939, מיקרופילם 1604 (להלן יצוין הארכיון ללא השם באנגלית).

3 לדוגמה, התנגדות לפעולתו העצמאית של בן גוריון בארצות-הברית. ראו: מכתב ניומן לחברי ועד החירום, בנוגע לפעילותו הפוליטית של בן-גוריון בווישינגטון, 24.12.1941, הארכיון הציוני המרכזי (להלן, אצ"מ), A-243/131.

הארבעים, קיימו המנהיגים הציונים, אמריקניים, דיונים מדיניים מתוך רצון להשפיע ולהיות מעורבים בפתרון שאלות המפתח אתם עתידה הייתה להתמודד התנועה הציונית לאחר המלחמה. במסגרת זו הוקדשה תשומת לב מיוחדת לשאלה הערבית, כפי שמלמדת הקמת ועדה מיוחדת של ארגון 'הדסה' לטיפול בנושא זה.⁴

התעצמותה של הציונות האמריקנית התרחשה במקביל לצמיחתו וביסוס מעמדו של דוד בן-גוריון כמנהיג ציוני. ארצות-הברית הייתה מרכז הפעילות העיקרי להנהגת התנועה הציונית בעשור שקדם להקמת מדינת ישראל. ההכרה בחשיבותם של ציוני ארצות-הברית הייתה אחת מאבני היסוד של פעילותו הפוליטית של בן-גוריון בעשור זה. אלא שבן-גוריון ביקש לנצל את היתרונות הכלכליים והפוליטיים שנבעו מהתחזקותה של הציונות האמריקנית, כמו האפשרויות הגלומות בשימוש בקול היהודי בארצות-הברית למען התנועה הציונית, אבל להימנע מהענקת סמכויות שיאפשרו להנהגה הציונית, אמריקנית להשפיע על המתרחש בזירה הארץ-ישראלית. רצונו של בן-גוריון למנוע יצירת דפוסי מעורבות ייחודיים לציונים האמריקנים בתנועה הציונית היה בולט במיוחד בהקשר של השאלה הערבית וניסיונותיהם של ציוני ארצות-הברית להקים מוסדות מחקר עצמאיים בנושא וליצור תשתית ארגונית שתוכל להציע אלטרנטיבה למערך קבלת ההחלטות של הממסד הציוני בסוגיה זו. הוועדה ליחסי יהודים-ערבים של ארגון הדסה הייתה אחת הזירות המרכזיות במסגרתה ביקשו ציוני ארצות-הברית להשפיע על המדיניות הציונית בסוגיה הערבית למרות התנגדותו של בן-גוריון. משקלו החשוב של ארגון הדסה בזירה הציונית בכלל ובתחילת שנות הארבעים בפרט, והעובדה שלוועדה צורפו אנשי מפתח מהממסד הציוני, מחוץ לשורות הארגון, מעצימים את חשיבותה של הוועדה ואת היותה אחד האמצעים החשובים בניסיונות לעיצוב המדיניות הציונית אמריקנית בשאלה הערבית.

לא ניתן להבין את פרשת הוועדה לענייני ערבים של ארגון הדסה ללא התייחסות לפן המרכזי של המאבק בין הציונות האמריקנית לממסד הציוני בארץ-ישראל בנוגע לעצם זכותם של ציוני ארצות-הברית לעסוק בשאלה הערבית, ולעובדה, שהשאיפה הציונית אמריקנית להשפיע על המדיניות הציונית בסוגיה הערבית, באה לידי ביטוי בהקמת מערך תכניות מעשי. תכניות אלו היו מבוססת על מוסדות מחקר עצמאיים, בהתאם להשקפת עולמם של ציוני ארצות-הברית כאמריקנים ולניסיון שנצבר בארצות-הברית בתכניות פיתוח אזוריות. חילוקי הדעות בין הממסד הציוני בארץ-ישראל וציוני

4 פרוטוקול הוועדה ליחסי יהודים-ערבים של ארגון 'הדסה', 13.12.1941, אצ"מ, A-123/520. על הוועדה, ראו: Rafael Medoff, *Zionism and the Arabs, An American Jewish Dilemma*, 1898–1948, London 1997, pp. 95–111 (from here on: Medoff, *Zionism and the Arabs*)

ארצות-הברית וקווי היסוד של המדיניות הציונית האמריקנית בנוגע לסוגיה הערבית התגלו במלוא עצמתם בוועדה לענייני ערבים של הדסה.⁵ הישיבה הראשונה של הוועדה המיוחדת, אליה הוזמן גם בן-גוריון, הוגדרה כסודית. חלק ניכר מהדיון הוקדש להגדרת מטרות הוועדה, דבר המאפשר בדיקת עמדותיהם של נציגי הציונות האמריקנית ושל בן-גוריון בנוגע לתפקידם של ציוני אמריקה בהערכות הציונית לקראת סיום המלחמה. בתחילת הישיבה, הציגה יושבת הראש את הנחות היסוד שהיו את הבסיס הרעיוני והסיבה להקמת הוועדה. המארגנים סברו, שארצות-הברית תהיה הגורם החשוב ביותר בעיצוב ההסדרים העולמיים שלאחר המלחמה. נקודת מוצא זו הובילה למסקנה שציוני ארצות-הברית, בתוקף היותם אמריקנים, ימלאו תפקיד מפתח בהתארגנות הציונית בסיום המלחמה. עוד הוסבר, שמעמדם העתידי של ציוני ארצות-הברית מחייב אותם להיות מוכנים להתמודד עם שאלות המפתח שידונו בהערכות שלאחר המלחמה. בין אלו תפס מקום מרכזי הנושא הערבי, שאמור היה להיות סוגיה מרכזית עמה תצטרך הציונות להתמודד בעתיד. ציוני ארצות-הברית, כך הוסבר, חייבים ללמוד את העובדות ולהציע פתרונות שונים. לפיכך, הוועדה לא הוגדרה כגוף פוליטי אלא כקבוצת מחקר שמטרתה לספק מידע, הצעות ורעיונות להנהגה הציונית בארצות-הברית ולהנהגת התנועה הציונית העולמית.⁶ בן-גוריון הציג בפני משתתפי הישיבה את עמדתו ביחס למטרות הוועדה. מדבריו עלתה השקפה שונה לגבי התפקיד הפוליטי העתידי של ציוני ארצות-הברית. בן-גוריון התנגד להיבטים הפוליטיים והמעשיים בתכנון עבודת הוועדה, והגביל את מטרותיה להתמודדות עם התעמולה הפרו ערבית בארצות-הברית ולהצגת ההשקפה הציונית בפני מעצבי מדיניות ודעת קהל. הוא קבע, כי הוועדה היא חלק ממערכת ההסברה הציונית בארצות-הברית ולא מוסד מחקרי שאמור היה להציע הצעות מעשיות בשאלה הערבית. בן-גוריון אף העלה ספקות בצורך בקיום הוועדה, שכן, כבר הוקמה ועדת משנה של הנהלה הסוכנות לטיפול בנושא הערבי. לכן, הגם שלא היה לו ספק ביכולתה של הדסה לטפל בעניין, הוא טען, שיהיה זה בזבוז של משאבים כלכליים ומאמץ ארגוני אם הארגון יתחיל לפעול בנושא הערבי.⁷

5 דיון בנוגע לוועדה, ללא התייחסות לסוגיות אלו, ראו: Medoff, *Zionism and the Arabs*, pp. 95-138; David H. Shapiro, *From Philanthropy to Activism: The Political Transformation of American Zionism in the Holocaust Years 1933-1945*, New York 1994 (from here on: Shapiro, *From Philanthropy to Activism*)

6 כינוס הוועדה היה חלק מתהליך כולל של עיסוק בסוגיית יחסי יהודים-ערבים. בין השאר דווח על חילופי מכתבים עם רופין בנושא זה. ראו: פרוטוקול הוועדה ליחסי יהודים-ערבים, 13.12.1941, שם.

7 פרוטוקול הוועדה לענייני ערבים, 13.12.1941, שם.

בן-גוריון טען גם, שלא היו סיבות ענייניות שהצדיקו טיפול בנושא. הוא סיפר למשתתפי הישיבה, שבזמן שהותו הקצרה בארץ-ישראל בשנת 1941, הוא עסק מעט מאוד בנושא יחסי יהודים וערבים, מכיוון שלא ניתן היה למצוא מנהיגים ערבים שיהיו שותפים לדיונים. לדעתו, הייתה זו סיבה מספקת להקפאת הדיונים בנושא.⁸ בניגוד להשקפת החברים האמריקנים, הוא הדגיש, שבמצב של מלחמה אין טעם לדון בנושא הערבי, ומאותה סיבה גם ועדת המשנה שסיפר עליה קודם לכן הפסיקה את דיוניה.⁹ רישומיה של רוז ג'ייקובס (Jacobs), יושבת ראש הוועדה ליחסי יהודים-ערבים הציגו נוסח שונה מהתדפיס הרשמי שהוצג בפרוטוקול. לדבריה, בן-גוריון ציין, שהוא ועמיתיו בארץ-ישראל היו ערים לבעיות שהועלו בוועדה, ויש להם יכולת להתמודד איתן ללא המעורבות האמריקנית. לטענתו, מגוחך, שבעוד הוא ועמיתיו עסקו בסוגיה הערבית באופן מעשי, גורמים ללא סמכות ואחריות (כלומר ציוני ארצות-הברית), הערימו מכשולים בפניהם. בן-גוריון התנגד לכול הצעה שהועלתה בוועדה, וטען שלא היה צורך בשום דיון נוסף. יתכן שההבדל בין הפרוטוקול לרישומי רוז ג'ייקובס היה בגלל דרישתו של בן-גוריון להשמיט חלקים מהפרוטוקול המקורי. ג'ייקובס המשיכה וסיפרה שיום לאחר הישיבה בן-גוריון נפגש אתה במשרדה, התנצל וציין שטענותיו לא היו אישיות וכוננתו לא הייתה לפגוע. אבל היא ציינה, שלדעתה לא התרחש שינוי כל שהוא בהתנהגותו של בן-גוריון בהמשך.¹⁰

8 בן-גוריון ביקר בארצות-הברית בין אוקטובר 1940 לינואר 1941. לאחר מכן שהה בארץ-ישראל למשך עשרה חדשים, וחזר לארצות-הברית לפרק זמן נוסף, מסוף חודש נובמבר 1941 ועד אמצע ספטמבר 1942.

9 פרוטוקול הוועדה ליחסי יהודים-ערבים, 13.12.1941, שם.

10 השמטת החומר מהפרוטוקול על פי דרישתו של בן-גוריון צוינה בתחילת הפרוטוקול. ראו: פרוטוקול הוועדה ליחסי יהודים-ערבים, 13.12.1941, שם. ייתכן שהמתח בין בן-גוריון וג'ייקובס היה תולדה לא רק של הבדלי השקפה אידאולוגיים אלה הועצם גם בגלל תרבות פוליטית שונה. ג'ייקובס ססיכמה את האירועים בהקשר של ישיבת הוועדה ציינה, שנימוסיו של בן-גוריון רעים אפילו משפתו ומסגנון דיבורו. השקפתו האישית של בן-גוריון לא הייתה מעניינה, אך ציפתה שינהג בהתאם למעמדו וכמתחייב מתפקידו. ראו: רוז ג'ייקובס, טיטה לזיכרונות אותם לא השלימה, מארס 1941, ארכיון הדסה בניו יורק, מסמכי רוז ג'ייקובס, מהדורת המיקרופילם, גליל מס' 3 (להלן, מסמכי רוז ג'ייקובס בצרף מספר הגליל. טיוטת הזיכרונות תצוין להלן, ג'ייקובס, זיכרונות). המתח בין בן-גוריון וג'ייקובס בפרשת הוועדה ליחסי יהודים-ערבים היה חלק ממערכת יחסים מתוחה שנמשכה זמן רב. ראו למשל: התנגדות בן-גוריון למינויה של ג'ייקובס כחברת ההנהלה הציונית, כנציגת הלא-ציונים בשנת 1938; ראו: מאמר בהארץ בנושא, 29.8.1937. ג'ייקובס התבטאה בחריפות נגד בן-גוריון בהודמנויות נוספות. למשל, בסיכום ביקור בארץ-ישראל בשנת 1946, תיארה אותו כהיסטרי, לא אחראי, וכמי שהתנהגותו הפוליטית פנטית ואינו מתאים לעמוד בראשות התנועה הציונית. ראו: סיכום ביקור בארץ-ישראל בחודשים אפריל עד אוגוסט 1946, מסמכי רוז ג'ייקובס, גליל מס' 6.

בהמשך הדיון בוועדה הציג בן-גוריון את התנגדותו העקרונית, מעבר לנימוקים הארגוניים והפוליטיים, לקיום הוועדה כגורם עצמאי העוסק בסוגייה הערבית. הוא יצא נגד ניסיונם של ציוני ארצות-הברית להשפיע על מגמות ההתפתחות של היישוב היהודי בארץ-ישראל, והדגיש שלוועדה אין סמכות לנסח את המדיניות הציונית בנושא הערבי. לדעתו, אסור היה שציוני ארצות-הברית יערכו תוכנית פעולה נפרדת בנוגע לעתיד ארץ-ישראל, וצריכה הייתה להיות תכנית ציונית אחידה. בן-גוריון סבר, שהציונים האמריקנים רשאים היו לטפל בנושאים הקשורים לארצות-הברית בלבד, ולקחת חלק בהתארגנות הציונית רק דרך הקונגרס הציוני. הוא המשיך וטען, שהגירה יהודית לארץ-ישראל היא זכות יהודית בלבד ושהדרך לפתרון השאלה הערבית נמצאת רק בשיפור רמת חייהם של ערביי ארץ-ישראל והבאתה לאותה רמה של התושבים היהודים. בן-גוריון סיכם וטען נגד חוסר ההבנה של החברים האמריקנים ונטיתם לסבך את הבעיה. לדבריו, הנושא ברור ואין צורך בעיסוק האמריקני בנושא הערבי.¹¹

בן-גוריון התייחס להתעניינות האמריקנית בשאלה הערבית בהזדמנות נוספת, כשסיכם בפני חברי מרכז מפא"י את ביקורו בארצות-הברית. יתכן שבגלל שדבריו נאמרו במסגרת מפלגתו, הם היו חריפים הרבה יותר מהנאמר בוועדה לענייני ערבים. בן-גוריון הדגיש, שדבריו כווננו נגד כל הציונות האמריקנית ולא רק כלפי ארגון הדסה. ואמר: 'בשביל חלק גדול של התנועה הציונית לא קיימת מלחמה עולמית, לא קיים היטלר, לא קיים חורבן העם ולא קיים היישוב בארץ העומד בפני סכנה גדולה, בשבילם קיימת רק השאלה הערבית. ולא רק שישנה שאלה ערבית, אלא גם פתרון יש להם, והם גם יודעים מדוע הפתרון הזה אינו מתקיים: מפני שהנהלה הציונית מפריעה'. ובהמשך, 'אני חושד שכמה חברים מן המסובים כאן החושבים שאני עושה קריקטורה מעניין זה. לולא הייתי קורא זאת בעיני, הייתי גם אני חושב שזו היא קריקטורה. אבל זוהי תעודה כתובה וחתומה המהלכת בכל חוגי הציונים באמריקה'.¹²

התגובות לדבריו של בן-גוריון, חשפו דגשים שונים וחילוקי דעות בין ציוני ארצות-הברית לבן-גוריון, ביחס לתפקיד אותו אמורה הייתה למלא הציונות האמריקנית, במהלך ההתארגנות לאתגרים שיביא עמו סיום מלחמת העולם השנייה. חברי הוועדה התנגדו להשקפה שתפקידם העיקרי היה בתחום יחסי הציבור בארצות-הברית. לצורך זה היו קיימים מוסדות אחרים שפעלו במסגרת ועד החירום.¹³ הם גם לא ראו את תפקידם רק באספקת שירותי הסברה ויחסי ציבור להנהלת הסוכנות בארצות-הברית,

11 פרוטוקול הוועדה ליחסי יהודים-ערבים, 13.12.1941, שם.

12 נאום בן-גוריון במרכז מפא"י, 19.2.1941, ארכיון מפלגת העבודה בבית ברל.

13 ועד החירום הוקם בשנת 1939 על פי החלטת הקונגרס הציוני העשרים ואחת, ובהמשך שונה שמו למועצת החירום. על הוועד, ראו: Doreen Bierbrier, 'The American Zionist Emergency Council: An Analysis of a Pressure Group', *American Jewish Historical Quarterly*, Vol. LX, No. 1 (1970), pp. 82-105

אלא רצו בפיתוח מוסדות שתפקידם היה לחדד את הבעיות אֵתן התמודדה התנועה הציונית, ולהעלות הצעות לפתרונות שונים. מדברי משתתפי הישיבה ניתן להבחין, שהם חשו, שהממסד הציוני הארץ-ישראלי מנע, בכוונה תחילה, העברת מידע ונתונים בנוגע לנושא הערכי לארצות-הברית, והמידע שנאסף על ידי המופקדים על כך בארץ-ישראל היה לקוי, חסר ובאיכות אקדמית ירודה. לדעתם העדר מבנה ארגוני המבטיח העברת מידע מארץ-ישראל לציוני ארצות-הברית, לא נגרם בגלל כישלון ארגוני, אלא עקב התנגדות עקרונית שנגעה לזכותם של ציוני ארצות-הברית לעסוק בנושאים הללו, וחסירת ערוצי המידע שימשה ככלי למניעת מעורבות ציונית אמריקנית בסוגיה הערבית. הרמה הירודה של המידע המודיעיני המועט שהגיע לידיהם והעובדה שבקשות חוזרות ונשנות מבן-גוריון לספק עובדות וחומר רקע לא נענו, יצרו צורך חיוני בהקמת מוסד אמריקני עצמאי שיספק את המידע שלא הועבר מארץ-ישראל.¹⁴

לדעת חלק מחברי הוועדה, אפשר היה לשלב בין התפקיד ההסברתי שבן-גוריון דרש מהם למלא, לבין השקפתם בנוגע לתפקידיהם. הם סברו, שניתן היה להכין תכניות מגירה ציוניות לתקופה שלאחר המלחמה ובמקביל לגייס את תמיכת דעת הקהל האמריקנית. הבסיס לשני התפקידים היה יצירת מאגר מידע מספק ונגיש לשימוש ציוני ארצות-הברית, ולכן, הם לא קיבלו את התנגדותו של בן-גוריון להקמת הוועדה. שלא כמו בן-גוריון, שהציע להמתין ולדון בסוגיה הערבית בקונגרס הציוני לאחר סיום המלחמה, סברו חברי הוועדה, שיש לגשת בהקדם האפשרי להכנת תכניות פעולה ואף לנסות להגשימן. הם דחו את הצעתו של בן-גוריון לדחות את הדיון בנושא הערבי לתקופה שלאחר המלחמה, בין השאר משום שמהלך כזה היה מוציא את ציוני ארצות-הברית ממעגל התכנון והעשייה הציוני.¹⁵

הדיון בוועדה, היה שלב נוסף בניסיון של ציוני ארצות-הברית להשפיע על המדיניות הציונית. בתגובה להתקפותיו של בן-גוריון, הם היו מוכנים להסוות את כוונותיהם ולהקנות לוועדה אופי מחקר בלבד. אבל, מטרתם האמיתית הייתה להכין תשתית של מידע ורעיונות שיאפשרו להנהגה הציונית האמריקנית לקחת חלק פעיל במדיניות ובעשייה היישובית-ציונית. בן-גוריון מצדו, ניסה למנוע את הקמת הוועדה

14 פרוטוקול הוועדה ליחסי יהודים-ערבים, 13.12.1941, שם.

15 נושא הוועדה לענייני ערבים של ארגון 'הדסה' המשיך והעסיק את המערכת הציונית בארצות-הברית. תמר דה-סולה פול (Pool), חברת נשיאות הארגון, כתבה לארתור לוריא, מזכיר ועד החירום, והסבירה ש'הדסה' החליטה לטפל בנושא הערבי בגלל חוסר המעש של ועד החירום. נשיאות 'הדסה' קיימה דיון בעקבות דרישתו התקיפה של בן-גוריון להפסיק את פעילות הוועדה לענייני ערבים של הדסה. הוחלט להעביר את הבקשה לדיון בוועדת מישנה, ובמקביל לשתף פעולה עם ועד החירום בנוגע לסוגיה הערבית. מכתב תמר דה-סולה פול לארתור לוריא, 18.5.1942, ארכיון אבא הלל סילבר בקליבלנד, מהדורת המיקרופילם (Abba Hillel Silver Papers, the Temple, Cleveland) (להלן: ארכיון סילבר), 2/34.

כדי לטרפד מגמה זו. העברת הדיון בנושא לקונגרס הציוני, כפי שהציע, הייתה מונעת מציוני ארצות-הברית את האפשרות לעסוק בנושא הערבי ומגבילה את פעילות הוועדה לתחומי התעמולה הפרו ציונית בארצות-הברית.

ניתן לשער, שאחת הסיבות שהביאו את בן-גוריון להתנגד לעיסוק של ציוני ארצות-הברית בתכנון המדיניות הציונית העתידית, ובסוגיה הערבית בפרט, הייתה העובדה שהם לא הסתפקו בדיונים פנימיים אלא הציגו את השקפותיהם בפני פקדי הממשל הבכירים ביותר. בן-גוריון רצה למנוע קיום מערכת מדינית מתחרה שעלולה הייתה לפגוע בניסונו להגיע לבלעדיות בקיום מערך הקשרים עם הממשל האמריקני בתוקף תפקידו כיושב ראש הנהלת הסוכנות בירושלים. חששו של בן-גוריון, לא היה בלתי מבוסס. במהלך שנות הארבעים, אמנם התקיימו דיונים בין נציגי הציונות האמריקנית ונציגים בכירים של מחלקת המדינה בנוגע למקומה של הציונות בתכניות האמריקניות לעולם שלאחר המלחמה.¹⁶ הוועדה לענייני ערבים של ארגון הדסה לא הייתה מקרה בודד. היא השתלבה במערכת דיונים מקיפה בנושא שבאה לידי ביטוי בדרכים שונות; כגון: נייר עמדה של ועד החירום שכותרתו הייתה 'ארץ ישראל והעולם הערבי'; מאמר של לווי לונטאל (Leventhal), נשיא ההסתדרות הציונית האמריקנית לשעבר, שדן בשילובה של ארץ-ישראל במזרח התיכון; ודיונים עם אנשי אקדמיה שעסקו במזרח התיכון ובנושא הערבי.¹⁷ הציונים האמריקנים גילו בקיאות רבה בהיבטים העקרוניים והמעשיים של השאלה הערבית, ועסקו בנושאים כמו מעמד ירושלים, או האם קיימת אפשרות לחילופי אוכלוסייה מרצון, שבמסגרתם יהגרו ערביי ארץ-ישראל לעיראק ותתאפשר עליה יהודית לארץ-ישראל.¹⁸ כחלק מהעיסוק בנושא אספה ההנהגה הציונית

16 חלק ניכר מהדיונים התקיים בנוכחות נציגי ציוני ארצות-הברית בלבד וללא נוכחות משתתף נוסף, שיכול היה לייצג את הנהלת הסוכנות בירושלים. ראו: דו"ח פגישה של ניומן עם נציגי מחלקת המדינה, 19.6.1942, אצ"מ, A-123/536. כמובן, שהתקיימו גם פגישות בהם השתתפו ראשי התנועה הציונית העולמית ונציגיהם בארצות-הברית. ראו למשל: דיון על מטרות הציונות לאחר המלחמה עם נציגי מחלקת המדינה, בהשתתפות נחום גולדמן וויצמן, 14.12.1942, אצ"מ, A-123/536.

17 'ארץ ישראל והעולם הערבי', תזכיר שנשלח לחברי ועד החירום, 17.6.1941, אצ"מ, A-406/58; מאמר של לווי לונטאל, 11.10.1945, אצ"מ, A-123/120; פגישת הוועדה ליחסי יהודים-ערבים של 'הדסה', 30.7.1942, אצ"מ, A-375/27.

18 תזכיר של ניומן בנוגע למעמד ירושלים, 27.11.1946, אצ"מ, A-123/226; מכתב ניומן לפליקס פרנקפורטר (Frankfurter) בנוגע לפעילות הדיפלומטית סביב נושא עירק, 17.10.1941, אצ"מ, A-123/524. 'תוכנית הובר' (Hoover) שפורסמה לראשונה בשנת 1945, על-ידי הנשיא לשעבר הובר ועסקה בחידוש ושיפוץ מערכת ההשקיה בעמק הפרת והחידקל ויישובם מחדש של ערביי ארץ-ישראל בעירק, במטרה לפנות מקום בארץ-ישראל ליישוב יהודים שנעקרו ממקומותיהם. ראו: ויליאם ד' בלקס, 'הרברט הובר וארץ הקודש: מחקר ראשוני', בתוך: מנחם קאופמן (עורך), האומה האמריקנית וארץ ישראל, יסודות קשרי הגומלין המיוחדים, ירושלים 1997, עמ' 157-151.

אמריקנית מידע רב בנוגע לעולם הערבי. היו בידה, למשל, דיווחים מן העולם הערבי והעתקים של תכתובות סודיות בין בעלי תפקידים ביישוב בארץ-ישראל שעסקו בשאלה הערבית והודלפו לארצות-הברית, בנוסף למידע מפורט על הפעילות הערבית בארצות-הברית.¹⁹ לעומת זאת, התנגדותו של בן-גוריון לקיום הוועדה ליחסי יהודים-ערבים של הדסה, הייתה חלק מניסיונותיו למנוע מההנהגה הציונית האמריקנית לקיים פעילות פוליטית עצמאית בארצות-הברית תוך ערעור על הלגיטימיות של פעולה כזו. הקמת הוועדה הייתה מהווה סמל לפעילות מדינית עצמאית של ציוני ארצות-הברית ואף הייתה מספקת להם תשתית עובדתית ומחקרית שהייתה פוטרת אותם מן התלות במידע של הגופים הציוניים הרשמיים.

דוגמה למערכת הקשרים המסועפת שקיימו ראשי הציונות האמריקנית עם פקידי ממשל בכירים, שעסקו בנושא המזרח תיכוני, הוא מכתבו של עמנואל ניומן (Neumann), שותפו הפוליטי הבכיר של סילבר ופעיל מרכזי בציונות האמריקנית, ללורנס שטיינהרדט (Steinhardt), השגריר האמריקני בתורכיה.²⁰ בתחילת המכתב מציין ניומן שכבר בעבר העביר לשגריר חומר רב בנוגע להיבטים שונים של השאלה הערבית בארץ-ישראל. ניומן הדגיש שחלק מהחומר סודי ביותר והוא שלח אותו מתוך הנחה שחומר המיועד לשגריר לא ייבדק.²¹ עדות נוספת לקשר מתמשך ורצוף בין ניומן לשגריר ניתן למצוא בדין וחשבון קודם, שמסר ניומן לחברי ועד החירום אודות קשריו עם שטיינהרדט. ראשיתה של ההיכרות בין ניומן לשטיינהרדט הייתה בקשרים עסקיים, דבר שאפשר לו בהמשך לעניין את שטיינהרדט בעניין הציוני. ניומן סיפר, שלאור מעורבותו של שטיינהרדט בנושא המזרח תיכוני והחשיבות שייחסו לדעותיו במסדרונות הממשל, הוא הקפיד לקיים עמו קשר רציף. את המכתב הנוכחי הוא כותב, ציין ניומן, כדי לחזק את הקשר עם שטיינהרדט בגלל מידע שהגיע אודות הפסקת כהונתו כשגריר בתורכיה ומינויו הצפוי לתפקיד חשוב ומרכזי הקשור למערך המלחמה האמריקני.²² מתוך מכתבו של ניומן ניתן להבין מדוע התנגד בן-גוריון לעיסוק עצמאי של ציוני ארצות-הברית בשאלה הערבית. ניומן העביר לשגריר חומר ומסמכים שעסקו בסוגיה הערבית והמליץ בפניו עם איזה בעלי תפקידים בתנועה הציונית כדאי לו

19 בנושא זה, ראו: דו"ח מודיעין מביירות, מתורגם לאנגלית, 17.6.1942, אצ"מ, A-123/536; מכתב סודי של משה שרתוק, מתורגם לאנגלית, 21.7.1941, אצ"מ, A-123/220; מכתב בנימין אקצין לסילבר, 7.9.1945, אצ"מ, A-123/354. בתיקים אין הסבר כיצד הגיעו הדו"חות הסודיים לידי ההנהגה הציונית בארצות-הברית.

20 מכתב ניומן לשטיינהרדט, 6.2.1942, אצ"מ, A-123/345. בתוקף תפקידו כשגריר ארצות-הברית בתורכיה, היה לשטיינהרדט תפקיד מרכזי בניסיונות להצלת יהודי אירופה. ראו למשל: טוביה פרילינג, חץ בערפל, בן גוריון, הנחגת היישוב וניסיונות הצלה בשואה, קריית שדה בוקר 1998, עמ' 370-375.

21 מכתב ניומן לשטיינהרדט, 6.2.1942, אצ"מ, ש.ס.

22 דין וחשבון של ניומן לחברי ועד החירום, 15.12.1941, אצ"מ, A-123/345.

לשוחח, להתייעץ ולקבל מידע, מידע שפגע ביכולתו של בן-גוריון לשלוט ולפקח על הקשרים עם בעלי התפקידים בממשל האמריקני. במקרה שלפנינו, העובדה שהקשר בין ניומן לשטיינהרדט היה מבוסס על היכרות ארוכה ששורשיה לא היו פוליטיים, חיזקה את אמינותו של המידע שהועבר על ידי ניומן והחלישה עוד יותר את יכולתו של בן-גוריון להתמודד עם ההנהגה הציונית האמריקנית בתחום הקשרים עם הממשל. ייתכן שבן-גוריון חשש, שניומן ומנהיגים נוספים בתנועה הציונית האמריקנית ינצלו את יכולתם ויעבירו מידע שיתמוך בקווי מדיניות מנוגדים לזה של בן-גוריון. בהקשר זה צריך להבין את המלצתו של ניומן לשטיינהרדט להיפגש עם משה שרתוק ולקבל ממנו מידע. ניומן לא הציע לשגריר להיפגש עם בן-גוריון, למרות פרקי הזמן הארוכים בהם שהה בן-גוריון בארצות-הברית, והיה זמין לפגישות כאלו. ניתן לשאר שההמלצה להיפגש עם שרתוק ולא עם בן-גוריון קשורה לסכסוך המתמשך בין ניומן לבן-גוריון.²³ הוצאתו של בן-גוריון ממעגל האישים המומלצים, הייתה פוגעת במעמדו בקרב אנשי הממשל האמריקני.²⁴ הקשר בין ניומן לשטיינהרדט לא היה יוצא דופן, אלא חלק ממגמה של קיום פגישות עצמאיות עם גורמים שונים בממשל האמריקני.²⁵ למשל, ניומן דיווח לסילבר על פגישה שקיים עם אדוארד סטטיניוס (Stettinius), תת-שר החוץ.²⁶ השיחה בין השנים נסכה אודות היבטים שונים של שאלת ארץ-ישראל והמזרח התיכון בהקשר של עתיד השלטון הקולוניאלי הבריטי. ניומן הקדיש תשומת לב מיוחדת לברור ההשקפות הבריטיות בנוגע לשאלה הערבית והשפעותיהם על המדיניות הבריטית כלפי פתרון שאלת ארץ-ישראל. בסיום הפגישה קבעו השניים להיפגש פעם נוספת שבוע לאחר מכן, עובדה שמלמדת שגם פגישה זו הייתה חלק ממערכת קשרים מתמשכת.²⁷ ניומן לא הסתפק בפגישות עם נציגי הממשל האמריקני וקיים גם דו-שיח פוליטי עם נציגי צרפת החופשית בנוגע למבנה המזרח התיכון לאחר המלחמה.²⁸ הדיון בסוגיה הערבית היה חלק משגרת הפעילות הפוליטית של המערכת הציונית האמריקנית, כפי

23 בין בן-גוריון לניומן התקיימה מערכת של סכסוכים חוזרים ונשנים במהלך שנות הארבעים, כגון בנוגע למאבק על האחריות על הפעילות הציונית בושינגטון. ראו למשל: יומן בן-גוריון, 6.1.1942, ארכיון בן-גוריון בשדה בוקר.

24 בנוגע להמלצה להיפגש עם שרתוק, ראו: מכתב ניומן לשטיינהרדט, 6.2.1942, אצ"מ, שם.

25 ראו דין וחשבון המתאר פעולתו של ניומן במשך חודש. ניתן לראות שחלק ניכר מזמנו הוקדש לקיום פגישות עם פקדי ממשל החל מהמחלקה למזרח הקרוב במחלקת המדינה ועד למשרד החקלאות. ראו: דין וחשבון של ניומן לחברי ועד החירום, 21.12.1941, הארכיון היהודי המרכזי בסינסינטי, MSS COL-203, 1/5.

26 מכתב ניומן לסילבר, 6.12.1943, אצ"מ, A-321/316.

27 מכתב ניומן לסילבר, 6.12.1943, אצ"מ, שם.

28 מכתב ניומן ללואי ברנדייס (Brandeis), 15.9.1941, אצ"מ, A-123/524. ניומן ניסה ליצור קשר פוליטי גם עם נציגי הנוצרים המרונים בלבנון. ראו: דיווח ניומן לחברי ועד החירום, 17.6.1941, אצ"מ, A-406/58.

שמלמד למשל הדין וחשבון אותו מסר בנימין אקצין, מנהל משרד ועד החירום בווינגטון, ובו דווח על פגישות עם סנטורים במסגרתם נדונו הבעיות המרכזיות של המזרח התיכון, כגון: המצב בעירק, אירן, תורכיה והשפעתם על עתיד ארץ-ישראל.²⁹

ג. ההנהגה הציונית האמריקנית ותכנית לאודרמילק

עומק מעורבותם של ראשי הציונות האמריקנית בסוגית עתידו של המזרח התיכון בכלל, וניסיונותיהם להשפיע על שהתרחש בארץ-ישראל בפרט, התגלו באופן מובהק בתכנית לאודרמילק, שנתנה ביטוי מעשי להשקפותיהם של ניומן, סילבר וחבריהם, שהפכו להיות הכוח המוביל החשוב ביותר בציונות האמריקנית במחצית השנייה של שנות הארבעים, בנוגע לדרך הרצויה לשילובה של המדינה היהודית במזרח התיכון.³⁰

תכניתו של לאודרמילק נקראה, 'רשות עמק הירדן', והייתה אמורה לפעול באותה מתכונת בה פעלה 'רשות עמק הטנסי', במסגרת מערך 'הניו דיל'. המטרה הייתה לנצל את הפרשי הגובה במהלכו של נהר הירדן, כדי להשתמש במי הנהר מחלקו העליון להשקאת אזורי דרום ארץ-ישראל. במקום מי הירדן, הציע לאודרמילק, להוביל מים מהים התיכון לים המלח. מים אלה אמורים היו להיות מנוצלים ליצור חשמל הידרו אלקטרי. לאודרמילק ביקר בארץ-ישראל בשנת 1939 מטעם משרד החקלאות האמריקני, כדי לטפל בבעיית סחף הקרקעות. התכנית פורסמה לראשונה בשנת 1944 בספרו של לאודרמילק, 'פלסטיין – ארץ ההבטחה', הספר היה מבוסס על המידע שאסף במהלך ביקורו.³¹

לנימון היה תפקיד מרכזי בגיבושה של תכנית לאודרמילק, והיזמה לתכנית הייתה שלו. למרות אהדתו הכללית לעניין הציוני, לאודרמילק עצמו לא גילה בתחילה רצון לשיתוף פעולה, אך ניומן הצליח לגייסו לתכנית, בין השאר, באמצעות אשתו של לאודרמילק שגלתה רגישות לשאלה היהודית בעקבות גורל יהודי אירופה.³² העותק הראשון של התכנית נשלח לניומן, שסיפר בזיכרונותיו, שתכניתו של לאודרמילק מילאה את כל ציפיותיו וכבשה את ליבו. בהמשך, הקים ועמד בראש ועדת מומחים שתפקידה היה לבחון את פרטי התכנית ולהכינה לאפשרות של ביצוע מעשי תוך כדי

29 דין וחשבון של בנימין אקצין, 20.3.1946, אצ"מ, A-123/432.

30 פרטים ביוגרפיים רבים על סילבר ניתן למצוא במדריך למהדורת המיקרופילם של ארכיון סילבר: The Western Reserve Historical Society, *A Guide to the Microfilm Edition of the Papers of Rabbi Abba Hillel Silver*, Cleveland 1994

31 מהביוגרפיה היחידה שנכתבה עליו: Marc Lee Raphael, *Abba Hillel Silver*, New York 1989; Walter Lowdermilk, *The Untried Approach to the Palestine Problem*, New York 1948, pp. 3-5

(from here on: Lowdermilk, *The Palestine Problem*) בנוגע לספר במסגרתו פרסם לאודרמילק את

תכניתו, ראו: Walter Lowdermilk, *Palestine Land of Promise*, New York, 1944

32 ראיין עם הזוג לאודרמילק, הארכיון היהודי המרכזי בסניסנטי, 564.

עבודת מחקר בארצות-הברית ובארץ-ישראל.³³ ניומן המריץ ולחץ על הממסד הציוני בירושלים לאמץ את התכנית ולהקים לשם כך ועדת היגוי.³⁴ הוא גם פנה ליושב ראש רשות עמק הטנסי כדי לקבל הדרכה מפורטת, הקים ועד מייעץ לענייני הנדסה ושכר מהנדסים ובעלי מקצוע נוספים לצורך הכנת התכנון המדויק. בהמשך נקבע אומדן עלות של התכנית, בין מאה וחמישים למאתיים מיליון דולר, והיא הוצגה בפני עיתונאים.³⁵ ניומן ציין, שהיה מודע לחסרונותיו של לאודרמילק, והגדיר אותו כנביא יותר ממדען. לפיכך, הקפיד ניומן לכוון את פעולתו של לאודרמילק והביא את רעיונותיו לבדיקה בידי קבוצה של מהנדסים ומדענים אמריקנים, מהשורה הראשונה, שצריכים היו להכין גם את התכנית הסופית והמגובשת. כך למשל, ניומן פעל בנוגע לבעיית הצפויה של עליית מפלס מי ים המלח בעקבות הזרמת המים מהים התיכון לים המלח.³⁶

למעשה, תחת הכותרת של תכנית לאודרמילק הוכנסו יזמות רחבות היקף שמטרתן הייתה לפתור את בעיית אספקת האנרגיה באזור ארץ-ישראל וליצור תנאים שיאפשרו התפתחות טכנולוגית מתקדמת. מגמות אלו באו לידי ביטוי בתכנית העבודה שהכין ג'יימס הייס (Hays), אחד ממנהלי תכנית רשות עמק הטנסי, שלקח חופשה בלא תשלום ממקום עבודתו לצורך הכנת התכנית הציונית אמריקנית. הדין וחשבון של הייס, הוכן לאחר עבודת הכנה של יותר משנתיים בארצות-הברית וביקור של חצי שנה בארץ-ישראל שכלל ראיונות עם חקלאים, מהנדסים, מומחי חקלאות ופקידי ממשלה. הייס הציע להטות את מי נהר הירדן, בחלקו העליון, במערכת תעלות שיעברו דרך שפלת החוף ויוליכו לנגב. החלק השני של התכנית עסק בהולכת מים מהים התיכון, סמוך לחיפה, לים המלח. הפרשי הגובה אמורים היו להיות מנוצלים ליצירת חשמל הידרו-אלקטרי. הייס הציע תכנית כוללת ומקיפה לאגירת שטפונות החורף, ניצול מקורות מים קיימים, קידוחים תת קרקעיים ובניית מערכת השקיה מתקדמת. הגידול הצפוי באוכלוסייה באזור בגלל הגדלת שטחי העיבוד החקלאי, האנרגיה שתידרש לשאיבת המים והולכתם, והפיתוח התעשייתי הצפוי ידרשו כמות גדולה של אנרגיה, שתסופק בחלקה הגדול על ידי חשמל ממקורות הידרו-אלקטריים.³⁷

33 Lowdermilk, *The Palestine Problem*, pp. 4-5

34 מכתב ניומן לאליעזר קפלן, 14.5.1945, אצ"מ, A-123/112.

35 עמנואל ניומן, בזירת המאבק הציוני, ירושלים תשל"ח, עמ' 201-191 (להלן: ניומן, המאבק הציוני).

36 ראו מכתב ניומן, 28.3.1944, ארכיון סילבר, 2/165. בנוגע לעליית מפלס מי ים המלח, ראו: מכתב בנושא לניומן, 30.12.1942, אצ"מ, A-123/157.

37 ראו: תרשימי התכנית כפי שפורסמו בעיתונות היהודית והכללית בארצות-הברית, *Jewish Records* 8.4.1946; *Time Magazine*, (Atlantic City), 8.3.1946; בנוסף, תזכיר של הייס שנשלח לניומן בנוגע לקווי היסוד של הפרוייקט ודרכי מימונו, 21.7.1944, אצ"מ, A-123/70. כמו כן, בקשה של הייס בנוגע לנתונים חסרים בנוגע לתנאי השטח והאקלים בארץ-ישראל, 30.3.1943, אצ"מ, A-123/68. ראו גם גרסתו הסופית של הדו"ח, T.V.A. *On the Jordan*, Washington Public Affairs Press, 1948.

תכנית לאודרמילק הייתה ביטוי להשקפת עולם פוליטית וכלכלית מגובשת. רשות נהר הירדן צריכה הייתה להשפיע על כיווני ההתפתחות של ארץ-ישראל והמזרח התיכון. התכנית אמורה הייתה לפעול במסגרת מזרח תיכונית, תוך שיתוף פעולה בין כל המדינות שגבלו בנהר הירדן. המטרה הייתה ליצור שפע ליהודים ולערבים במשותף, לפתח חקלאות תעשייתית, ולהצמיד את המזרח התיכון לעידן כלכלי חדש ומתקדם. לאודרמילק האמין, שהשפעת תכניתו תחרוג מגבולות עמק הירדן. רשות עמק הירדן צריכה הייתה לשמש מנוף לפיתוח המזרח התיכון כולו, וליצור דגם לפיתוח העמקים הגדולים, בעירק, סוריה ומצרים. דעה דומה בנוגע לתכנית לאודרמילק הציג חיים וייצמן, נשיא התנועה הציונית, שהיה סבור שהיא חשובה מאוד בגלל שהייתה אמורה לפעול לטובת הערבים והיהודים כאחד, וככזו, היא יכלה להוות מודל לפיתוח המזרח התיכון כולו.³⁸

הוגי התכנית וצוות המתכננים הדגישו שהם ראו את התכנית כדגם לפיתוח אזורים נוספים במזרח התיכון ולא כאמצעי כלכלי להגדלת יכולת הנשיאה של אזורים אחרים במזרח התיכון, למשל עירק, במטרה לאפשר חילופי אוכלוסין ובעיקר העברת ערביי ארץ-ישראל לשם. תכנית לאודרמילק הייתה תכנית ציונית אמריקנית, שמטרתה הייתה פוליטית לא פחות מאשר כלכלית. כפי שבא לידי ביטוי בתכנית עצמה ובדברים שכתבו הוגיה, היא הביאה לידי ביטוי רצון להבטחת דפוסים של שיתוף פעולה וקיום משותף בין היהודים והערבים במזרח התיכון, בהתאם להשקפת עולמם של חלק מראשי ההנהגה הציונית בארצות-הברית.³⁹

38 ראינו עם הזוג לאודרמילק, הארכיון היהודי המרכזי בסינסינטי, 564. בנוסף: Lowdermilk, The Palestine Problem, pp. 3-5 בנוגע להשקפתו של וייצמן, ראו: Chaim Weizmann, *The Letters and*

Papers of Chaim Weizmann, Jerusalem 1975, Vol. 21, p. 245

39 לאחר הקמת מדינת ישראל, העביר ניומן את מסמכי התכנית למשה שרת, שייצג את הממשלה הזמנית, והיא הפכה לרכוש מדינת ישראל. ראו: ניומן, המאבק הציוני, עמ' 191-201. רפאל מדוף הציג בספרו דעה שונה, והדגיש את הרעיון להעברת ערביי ארץ-ישראל לעמקים של עירק, שהופיע בתכנית. אך תכנית כזו הופיעה רק בספרו של לאודרמילק ולא בשלבים האחרונים של גיבוש התכנית, ובכל מקרה יש לבחון אותה על רקע התכניות לשינוי כולל במבנה המזרח התיכון תוך יצירת שיתוף פעולה ושלוש בין המדינות והלאומים באזור. סוגיית העברת האוכלוסין מנוגדת לאופי התכנית למטרותיה ולמכלול התייחסותם של ניומן וסילבר לסוגיה הערבית, כפי שיוצגו בהמשך המאמר. ניתן למצוא אצל ניומן וסילבר התייחסויות בודדות לסוגיית הטרנספר, אך היו אלה מקרים ספורים, שלא ניתן לייחס להם משמעות החורגת ממסגרת של התבטאות נקודתית. היחס לנושא הטרנספר היה תאורטי בלבד, בשונה לחלוטין מפעולתם של ניומן וסילבר במסגרת תכנית לאודרמילק וכתביהם רחבת ההיקף בנוגע למבנה המזרח התיכון, לפני כניסתם לתפקידים רשמיים בתנועה הציונית האמריקנית ולאחר מכן. ראו לדוגמה מכתבו של ניומן לשופט בית המשפט העליון פליקס פרנקפורטר, 17.10.1941, אצ"מ, A-123/524. אודות השקפתו של מדוף, ראו: Medoff, *Zionism and the Arabs*, pp. 126-127

פעולותיו של ניומן ושותפיו במסגרת תכנית לאודרמילק מלמדות על רצונם לנסות ולהשפיע באופן מעשי על כיווני ההתפתחות העתידיים של המדינה היהודית והמזרח התיכון. למרות שהתכנית נכתבה על ידי לאודרמילק וזוהתה כתכניתו, היא לא הייתה נכתבת ללא יזמתו של ניומן, שהמשיך והיה הכוח המניע בגיבוש התכנית. ניתן לומר, שהייתה זו תכניתו של ניומן ושותפיו בממסד הציוני בארצות-הברית, לא פחות ואולי יותר, מתכניתו של לאודרמילק. פעולתם של ניומן וחבריו, התבצעה תוך שימוש בניסיון שנצבר בארצות-הברית בתכניות דומות, ושיתוף פעולה עם מדענים ואנשים טכניים אמריקנים. הקשר בין תכנית לאודרמילק לזירה האמריקנית הייה אחד מיסודות התכנית ומשמעותו של הקשר, חרגה מעבר לאלמנט ההסברתי הנובע מהצגת קווי הדמיון בין תכנית נהר הירדן לרשות עמק הטנסי, כאמצעי להשפעה על דעת הקהל והממסד הפוליטי בארצות-הברית לתמוך בתכנית. היחס לתכנית לאודרמילק כאל מבצע הנדסי וחברתי שאמור היה לפעול על בסיס הניסיון של תכניות פיתוח אזורי שבוצעו במסגרת מערך הניו דיל היה בין עובדות היסוד שלאורן פעלו יוזמי התכנית ונתון זה הנחה את פעולותיהם, כפי שניתן לראות במכתבים אישיים וממסמכים חסויים שלא נכתבו לצורכי תעמולה ויחסי ציבור. המדד העיקרי ובחירת אנשי הצוות של התכנית היה הצלחתם במסגרת עבודתם במערך הניו דיל. התכנית כולה תוכננה על יסוד ההנחה המוקדמת בדבר ההשפעות רחבות ההיקף והמועילות של פעילות פיתוח כלכלית יזומה, שעשויה לשפר את המבנה החברתי והפוליטי במזרח התיכון.⁴⁰

פעילותם של ציוני ארצות-הברית ברשות ניומן למען יצירת מערך תכניות מעשי העוסק בשאלות מפתח הנוגעות לכינון מדינה יהודית כגון: מים, מקורות אנרגיה, ושימור קרקע, נתקלה, כמו במקרה של הוועדה לענייני ערבים של ארגון הדסה, בהתנגדותו של בן-גוריון ונאמניו בזירה האמריקנית. מצב זה חייב את ניומן להשיג מקורות כספיים בלתי תלויים בתקציב הציוני הרגיל שכמעט ולא מימן את התכנית,⁴¹

40 בנוגע למשמעות נרחבות של פיתוח חקלאי בעקבות התכנית, ראו מכתב ניומן בנוגע לסוגיות של אספקת מזון לבעלי חיים במזרח התיכון, 10.11.1944, אצ"מ, A-123/72. על הקשר ההדוק בין תכנית נהר הירדן למערך הניו-דיל, ראו: מכתב ניומן לגיימס פופ (Pope), מנהל תכנית עמק הטנסי, 7.3.1944, אצ"מ, A-123/296. היבטים נוספים של דמיון בין תכנית נהר הירדן ופעולות הפיתוח בעמק הטנסי ומעבר של אנשי מקצוע מהזירה האמריקנית לפעילות בתכניות הציוניות, ראו: מכתב ניומן לשמואל ברוקס (Brooks) מקליפורניה, 14.9.1944, אצ"מ, A-123/156. ניתן לראות שאפילו הנתונים האקלימיים והגיאוגרפיים שעל פיהם הוכנו התכניות בנוגע למזרח התיכון, הוכנו מתוך השוואה למציאות בארצות-הברית. ראו למשל: השוואה בין ארץ-ישראל לקליפורניה, תוך הצגת הנתונים העדיפים של ארץ-ישראל. מכתב לאודרמילק לעורך הלונדון טיימס (London Times), 1.5.1946, אצ"מ, A-123/72.

41 ראו למשל: מכתבה של גב' לאודרמילק לניומן בנוגע לקשיים תקציביים בתהליך ההוצאה לאור של עבודת המחקר של לאודרמילק כספר. מכתב גב' לאודרמילק לסטפן וייז בתוקף תפקידו כיושב ראש ועד החירום, 3.2.1943, אצ"מ, A-123/272. בנוסף, דרישותיו של ניומן מהממסד הציוני לתמוך

ובעיקר יצר שני רבדים שונים של התייחסות לתכנית לאודרמילק וליזמות הכלכליות שנגזרו ממנה. ברובד הראשון, ברמה הפומבית, במסגרת המוסדות הציוניים וכתשובה אפשרית למתנגדי התכנית, הדגיש ניומן את תרומתה החיובית של תכנית לאודרמילק למערכת התעמולה הציונית. ברובד זה, התכנית הציעה פתרונות לפיתוח משאבי הטבע המוגבלים של ארץ-ישראל ולכן הייתה חשובה במיוחד כתשובה לטוענים שלא ניתן להגדיל בצורה ניכרת את אוכלוסיית ארץ-ישראל על-ידי עלייה יהודית בגלל מגבלות של מחסור במים, קרקע ואנרגיה. נימוק זה אפשר לניומן להשיב לטענות נגד הצורך בתכניתו של לאודרמילק בכלל או לאלה שרצו להשאיר את הטיפול הציוני אמריקני בסוגיה הערבית ברמה המחקרית עקרונית בלבד שלא תאפשר לצינוי ארצות-הברית מעורבות מעשית בתכניות הפיתוח בארץ-ישראל. התועלת הפוליטית בתכנית הוצגה על ידי ניומן כנימוק המכריע בעד המשך הפעולות הקשורות לתכנית לאודרמילק, ולעומת זאת הקפיד להצניע את משמעותה של התכנית כאמצעי לעיצוב המדיניות הציונית בארץ-ישראל בפרט ובהקשר המזרח תיכוני בכלל, בסוגיות כגון אחדות כלכלית ופרויקטים משותפים לערבים וליהודים, נושאים שעיסוק ציוני אמריקני בהם עלול היה להיות מוגדר כפגיעה בסמכות הממסד הציוני בארץ-ישראל, ולכן לעורר התנגדות לתכנית לאודרמילק.⁴² באופן דומה, בראיונות לעיתונות האמריקנית הדגיש ניומן בעיקר את חשיבותה של תכנית לאודרמילק כאמצעי המאפשר הגדלת אוכלוסיית ארץ-ישראל, זאת אומרת, קליטה של העקורים היהודים מהמחנות באירופה.⁴³ פעולותיו של ניומן באמצעי התקשורת ובמוסדות הציוניים הייתה חלק ממדיניות מכוונת שנוהלה על ידו, כפי שכתב בתזכיר סודי שהנחה את הפעילים ומערכת ההסברה הציונית בארצות-הברית כיצד להציג את תכנית לאודרמילק. ניומן הורה לאנשיו להדגיש את הדמיון בין תכנית נהר הירדן לניסיון ההולנדי ולתכניות פיתוח אזורי בארצות-הברית, במטרה להדגיש את היתרונות הגלומים בתכניות פיתוח אזורי, למרות עלותם הגבוהה, ולהציג את הטוענים שארץ-ישראל לא מסוגלת לשאת הגדלה נוספת באוכלוסייתה כמי שלא אומרים את האמת ופועלים מתוך מניעים פוליטיים צרים.⁴⁴

בתכנית לאודרמילק, לעזור במימון והתרעמותו על העיכובים. ראו: מכתב ניומן לאליעזר קפלן, גזבר הסוכנות, 14.5.1945, אצ"מ, A-123/112. בנוגע לגיוס כספים באופן עצמאי על ידי ניומן, ראו: ניומן, המאבק הציוני, עמ' 195.

42 ראו ההתנגדות לתכנית לאודרמילק ולנגזרותיה הכלכליות ותגובת ניומן במסגרת ישיבת הוועדה למחקר בארץ-ישראל. תכנית לאודרמילק הייתה בתחום אחריותה של וועדה זו. ראו: פרוטוקול ישיבת הוועדה בניו יורק, 8.4.1943, אצ"מ, A-123/158.

43 כתבה בנוגע לתכנית לאודרמילק במהדורת יום ראשון של הניו יורק טיימס (*New York Times*) תחת הכותרת, 'פרויקט התעלה בארץ-ישראל', 21.5.1944. בנוסף, כתבה ב *Jewish Daily Forward*, המדגישה את פריחתה הצפויה של ארץ-ישראל בעקבות ביצוע תכנית לאודרמילק.

44 מכתב הנחיות של ניומן (מוגדר אישי וסודי) לפעיל הציוני, 10.8.1943, אצ"מ, A-123/72.

לעומת זאת, ברובד השני במסגרת חילופי המכתבים בין יוזמי התכנית ותזכירים בעלי תפוצה מצומצמת, הדגישו ניומן ושותפיו את רצונם לעשות שימוש בתכנית לאודרמילק כאמצעי לעצב את הקמתה של מדינה יהודית במזרח התיכון בהתאם להשקפת עולמם. הדבר בא לידי ביטוי בדברים שכתבה אישתו של לאודרמילק, שהייתה אחת משותפיו העיקריים של ניומן בתהליכי המחקר והגיבוש של תכנית נהר הירדן.⁴⁵ גב' לאודרמילק הדגישה את משמעותה של תכנית נהר הירדן כאמצעי לפתור את בעיות היסוד של המזרח התיכון כולו ולא רק של ארץ-ישראל. יישומה של תכנית לאודרמילק בארץ-ישראל אמור היה ליצור דגם לפיתוח כלכלי כולל במזרח התיכון שעשוי היה לפתור את הבעיה המרכזית של המזרח התיכון של מתח בין סוגי אוכלוסייה שונים ובמיוחד, מערכת היחסים הקשה בין הנוודים לתושבי הקבע באזור.⁴⁶ דעות דומות הציג לאודרמילק עצמו, שכתב לניומן שתכנית נהר הירדן מהווה אלטרנטיבה למתח הפוליטי הגואה במזרח התיכון עם סיום מלחמת העולם השנייה. התכנית אמורה להיות אמצעי לפיתוח כלכלי מודרני של המזרח התיכון כולו, ומטרתה הטמעת טכנולוגיה מודרנית ועקרונות פעולה של חקלאות מתקדמת בכל המזרח התיכון, מהלך שממנו יצא נשכר העולם הערבי המזרח תיכוני כולו. בדבריו של לאודרמילק בולט במיוחד נושא שיתוף הפעולה הכלכלי בין מדינות המזרח התיכון, עובדה המודגמת על ידי תכניותיו להעברת עודפי האנרגיה שיווצרו בעקבות תכניתו למען אספקת חשמל לקהיר.⁴⁷ בהזדמנות נוספת, לאודרמילק הציג את הקווים שהנחו אותו במהלך גיבוש תכניתו. הוא הסביר שמטרת תכניתו הייתה למנוע רעב ולשפר את רמת החיים של כל אוכלוסיית המזרח התיכון. פעילות כלכלית משותפת הנובעת מקיומם של פרויקטים כלכליים בין-לאומיים במזרח התיכון אמורה להיות מנוף לצמצום חשיבותם של ההבדלים האידאולוגיים באזור. הוא הדגיש שעקרונות הפעולה של תכנית נהר הירדן נוצרו לא על-פי גבולות פוליטיים שנקבעו באופן שרירותי ואינם מתאימים לנתוני המזרח התיכון, כמו במקרה של מדינת עבר הירדן, אלה בהתאם לנתוני האקלים והמים באזור. לאודרמילק הדגיש שאנשים רעבים לא מכירים בקיומם של גבולות פוליטיים ולכן מצב של מחסור תמידי במזרח התיכון מהווה קרקע פורייה לתנאי מתיחות, בניגוד למצב שעשוי להיווצר בעקבות יישום תכנית נהר הירדן.⁴⁸ היותה של תכנית נהר הירדן מכשיר ליצירת אחדות כלכלית במזרח התיכון הודגשה על-ידי לאודרמילק במיוחד לאחר אישור תכנית החלוקה באו"ם. הוא הדגיש את החלק של החלטת האו"ם שעסק

45 על מעורבותה האינטנסיבית של גב' לאודרמילק בכתיבת התכנית, ויחסה הקרובים עם ניומן בהקשר זה, בין השאר נכונותה לעבוד ללא תמורה כספית, ניתן ללמוד ממכתב שכתבה אליו. ראו: מכתב גב' לאודרמילק לניומן, 28.1.1943, אצ"מ, A-123/130.

46 מכתב רעייתו של לאודרמילק לארתור לוריא, מזכיר ועד החירום, 31.3.1943, אצ"מ, A-123/468.

47 מכתב לאודרמילק לניומן, 22.5.1945, אצ"מ, A-123/130.

48 מכתב לאודרמילק לעורך הלונדון טיימס, 1.5.1946, אצ"מ, A-123/72.

בשיתוף פעולה כלכלי בין המדינה היהודית והערבית והדגיש שלא ניתן לקיים מערכת פוליטית יציבה ובריאה במזרח התיכון ללא אחדות כלכלית המתחייבת מתנאי האזור. תכניתו לניצול משאבי המים ויצירת מקורות אנרגיה, אמורה להיות מכשיר מרכזי ביצירתה. מתיאורו של לאודרמילק את עתיד המזרח התיכון ניתן להבין, שהאחדות הכלכלית אותה הוא מציע, שונה מרעיון המדינה הדו-לאומית ומחייבת שמירה על קיומם של מסגרות לאומיות נפרדות, אבל הפועלות מתוך שיתוף פעולה כלכלי. לאודרמילק היה מודע לקשיים הפוליטיים הכרוכים ביישום התכנית במציאות של שנת 1947 ולכן הציע להתחיל לבצע את תכניתו במקביל ובנפרד במדינות הערבית והיהודית. השלבים הראשונים של ביצוע תכניתו אינם מחייבים שיתוף פעולה בין היהודים והערבים, אבל ביצועם יצור תנאים בסיסיים לשיתוף פעולה עתידי.⁴⁹

כאמור, היותו של עמנואל ניומן פעיל ציוני מרכזי בזירה האמריקנית והכלל-ציונית הטילה מגבלות על הדרך בה הציג את תכנית לאודרמילק, אך במכתבים אישיים ומזכרים בעלי תפוצה מצומצמת ציין גם ניומן את המשמעויות הפוליטיות הרחבות של המיזם הציוני אמריקני, והדגיש את התועלת הצפויה לערבים וליהודים כאחד בעקבות ההתקדמות והעלייה ברמת החיים בגלל ההדרכה הטכנית המתקדמת לה יזכו שני הצדדים. המציאות החדשה תגרור בעקבותיה הטבה במערכת היחסים בין הערבים והיהודים במזרח התיכון.⁵⁰ בהזדמנות נוספת, הדגיש ניומן שתכניות פיתוח רחבות היקף אותם יזם אמורות היו להעניק עתיד טוב יותר לכל תושבי ארץ-ישראל יהודים וערבים כאחד.⁵¹ יחס דומה לתכנית נהר הירדן הופיע גם בניירות עבודה רשמיים הקשורים לשלבים שונים של תכנון התכנית של ניומן, שעל-פי עדותו שלו, היה לו חלק מרכזי בהכנתם.⁵² במסמכים אלו הודגש שאחד מיסודות תכנית נהר הירדן היה שיתוף פעולה כלכלי בין כל מדינות האזור, תוך שילוב המדינה היהודית במרקם הכלכלי במזרח התיכון. עצם טבעה של תכנית נהר הירדן, ניצול משותף של מקורות המים באזור חייב פעולה משותפת של המדינות הגובלות בנהר, במאגרי המים ובמקורות המים. שיתוף כזה היה לא רק תוצר לוואי של הפעילות הכלכלית אלא מטרה מרכזית של התכנית כולה. אוכלוסיית האזור כולה, על כל חלקיה תהיה נשכרת מביצוע התכנית שאמורה הייתה להעלות את רמת החיים של כול תושבי המדינות שישתתפו במיזם.⁵³

49 תזכיר של לאודרמילק בעקבות תכנית החלוקה, 1947 (ללא תאריך מדויק), אצ"מ, A-123/85.

50 מכתב ניומן לג'יימס פופ, מנהל תכנית עמק הטנסי, 7.3.1944, אצ"מ, A-123/296.

51 תזכיר של ניומן בעקבות הקמת מדינת ישראל, 1948 (ללא תאריך מדויק), אצ"מ, A-123/85.

52 בנוגע לחלקו של ניומן, ראו למשל הדברים שכתב בזיכרונותיו. ניומן, המאבק הציוני, עמ' 196-197.

53 ראו, תזכיר בנוגע לייצור חשמל הידרו-אלקטרי במסגרת שיתוף פעולה בין אזורי. אצ"מ, A-123/194. בנוסף, תקציר דו"ח הייס בנוגע ליצור חשמל הידרו-אלקטרי (ללא תאריכים מדויקים), אצ"מ, A-123/69.

את הפעילות נגד תכנית לאודרמילק ניתן להבין גם על רקע הצלחת יוזמיה לשלבה במהלכים הפוליטיים החשובים, בהקשר הציוני, במחצית השנייה של שנות הארבעים. התכנית זכתה לפופולאריות רבה בזירה הציבורית בארצות-הברית, והוצגה בפני אישים מרכזיים במערכת הפוליטית האמריקנית. בין השאר מידע בנוגע לתכנית ומסמכים הקשורים אליה נמסר על ידי ניומן, לבנימין כהן (Cohen, Benjamin V.), אחד מיועציו המקורבים של הנשיא פרנקלין דלנו רוזוולט (Roosevelt), שמילא תפקידים בכירים במערך המלחמה האמריקני, ספרו של לאודרמילק הגיע לשולחנו של הנשיא רוזוולט, ומחלקת המדינה ביקשה לקבל דיווחים רשמיים על התכנית ומטרותיה.⁵⁴ התכנית זכתה לתמיכתו של הנרי וואלס (Wallace), שר המסחר בשנת 1946, וסגן הנשיא לשעבר, ויוזמי התכנית פעלו כדי להציגה בפני אישיים מרכזיים נוספים כגון שופט בית המשפט העליון פליקס פרנקפורטר והנרי מורגנטאו (Morgenthau) שר האוצר בממשל רוזוולט. במסגרת זו קוימו פגישות מתוכננות, עם חברי קבינט ואישים נוספים בעלי השפעה בווינגטון כדי לחשוף את התכנית בפניהם, ולשכנעם לתמוך בה.⁵⁵ מעבר לכך, תכנית נהר הירדן, הוצגה על ידי לאודרמילק עצמו וראשי הצוות ההנדסי בפני חברי ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית בשנת 1946 ושולבה במסגרת הדיונים באו"ם לפני ההחלטה על תכנית החלוקה.⁵⁶ מצב זה אפשר לראשי הציונות האמריקנית, שתמכו בתכנית, להיות מעורבים באמצעותה, באופן עצמאי וללא תלות במסד הציוני הארץ-ישראלי, במהלכים הפוליטיים המרכזיים באותה תקופה. מן הצד השני יכולתם של יוזמי תכנית לאודרמילק לנהל באמצעות התכנית פעילות פוליטית עצמאית הייתה גורם מרכזי להתנגדותו של בן-גוריון ושותפיו.

לקיומם של שני רבדים, גלוי וחסוי לתכנית לאודרמילק משמעות החורגת מגבולות התקופה. בדרך כלל התקבל במחקר ובזיכרון ההיסטורי רק הרובד הגלוי בפעילותם של ציוני ארצות-הברית בשנות הארבעים.⁵⁷ את התקבלותו של הרובד הגלוי בלבד ניתן

54 ניומן, המאבק הציוני, עמ' 198-199. מכתב ניומן לבנימין כהן, 6.7.1943, אצ"מ, A-123/322.

55 בנוגע לניסיונות להביא לתמיכת המזכיר וואלס ופליקס פרנקפורטר בתכנית, ראו: מכתב אשתו של לאודרמילק לניומן, 31.3.1943, אצ"מ, A-123/468. על תמיכת וואלס, ראו דיווחי העיתונות על עמדתו התומכת בתכנית, למשל: *Jewish News* (Detroit), 10.5.1946. בנוגע לניסיונות הצגת התכנית בפני מורגנטאו, ראו: מכתבי ניומן לנחום גולדמן, 10.12.1943, 30.12.1943, אצ"מ, A-123/135. על ארגון הפגישות בווינגטון, ראו: מכתב ניומן ללאודרמילק, 25.5.1945, אצ"מ, A-123/130.

56 בנוגע להצגת התכנית בפני ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית, ראו: מכתב ניומן לג'ון סאוואג' (Savage), מהנדס, חבר הוועד המייעץ של תכנית נהר הירדן לנושאי הנדסה, ממקימי סכר בולדר בארצות-הברית. סאוואג' היה בין העדים שהופיעו בפני ועדת החקירה, 20.5.1946, אצ"מ, A-123/75. בנוגע לעובדה שעקרונות תכנית לאודרמילק הוזכרו במהלך תהליך ההחלטה על תכנית החלוקה, ראו: תזכיר ניומן (ללא תאריך מדויק), אצ"מ, A-123/85.

57 דוגמאות להדגשת הרובד הגלוי, ראו: Samuel Halperin, *The Political World of American Zionism*, Detroit 1961, pp. 258-259; Medoff, *Zionism and the Arabs*, pp. 126-127; Shpiro, From

להבין, לא רק על רקע מהלכי הטשטוש שבוצעו על ידי ציוני ארצות-הברית בשנות הארבעים, אלא גם כתוצאה מנוכחותו הבולטת של רובד זה בלבד בספרי הזיכרונות של הפעילים המרכזיים בזירה הציונית אמריקנית בשנות הארבעים. כך למשל, עמנואל ניומן הדגיש בזיכרונותיו רק את חשיבותה של תכנית לאודרמילק לתעמולה הציונית ולא כתב על ההקשרים האידיאולוגיים הרחבים והמשמעותיות הפוליטיות מרחיקות הלכת של פעולותיו במסגרת התכנית בשנות הארבעים. יתכן שהדגשתו של הרובד הגלוי נבעה מהערכתם של אנשי קבוצת סילבר שגילוייו של הרובד הסמוי, המציע אחדות כלכלית ושיתוף פעולה חברתי עם המדינות הערביות הגובלות במדינת ישראל עלול לפגוע בפעילותם בזירה הפוליטית הישראלית. רובד זה עלול היה להציג אותם כנאיביים מבחינה פוליטית, בגלל ההבדלים החדים בין מדיניותם למציאות שנוצרה בזירה המזרח תיכונית לאחר הכרזת האו"ם על תכנית החלוקה, כחורגים מהזרם המרכזי של הפוליטיקה הישראלית שהתגבש בזמן מלחמת השחרור ולאחריה, ולאור המציאות הפוליטית של יחסי ישראל והמדינות הערביות לאחר יסוד המדינה: לכן ניסו להצניע בספרי זיכרונותיהם היבט זה בפעילותם הפוליטית.⁵⁸ היחס לתכנית לאודרמילק אך ורק כמכשיר תעמולה פוליטי שמטרתו לעזור למערך ההסברה הציוני בארצות-הברית תרם לעיוות בהבנת פעולותיהם של ראשי הציונות האמריקנית בעשור הקריטי ביותר של הקיום היהודי ולא אפשר להבין את פעולותיהם של ציוני ארצות-הברית במישור הציוני כחלק מהשקפת עולמם הכוללת, כאמריקנים הפועלים בתוך המערכת הפוליטית בארצות-הברית, כפי שיתברר בפרק הבא.

ד. הסוגיה הערבית כחלק מהשקפת עולמם הכללית של סילבר וניומן

מדיניותם של סילבר וניומן ושותפיהם בהנהגה הציונית בארצות-הברית בסוגיה הערבית מאפשרת להבין גם את יחסי הגומלין בין תפיסתם הפוליטית הכללית לבין פעולותיהם בזירה הציונית. המדיניות של סילבר וניומן בעניין הערבי השתלבה בהשקפתם בנוגע לסדר העולמי הרצוי לאחר מלחמת העולם השנייה, והמקום שתתפוס בו המדינה היהודית העתידה לקום. הם חתרו לכך שהמדינה תוקם כחלק ממערכת של הסדרים עולמיים שיהיו מבוססים על האו"ם, צמצום המאבק הבין-גושי בין מזרח

Henry L. Feingold, *Zion in America, The Jewish Philanthropy to Activism*, pp. 59-61
Experience from Colonial Times to the Present, New York 1976, pp. 292-293; Naomi W.

Cohen, *American Jews and the Zionist Idea*, New York 1975, pp. 64-69

58 ניומן, המאבק הציוני, עמ' 191-201. בנוסף, הביוגרפיה שנכתבה על סילבר, בתיאום עם סילבר, בידי ישעיהו וינוגרד, שניתן להגדירו כ'סופר חצר' של סילבר. ישעיהו וינוגרד, אבא הלל סילבר, חייו

חזונו ופעלו, 1957, עמ' 163-164.

ומערב, ופיתוח כלכלי מתקדם של המדינות הקולוניאליות לשעבר.⁵⁹ במאמר שפרסם ניומן בירחון *Free World*, תיאר את הקווים שצריכים היו לדעתו להנחות את גיבוש ההסדרים הפוליטיים והחברתיים במזרח התיכון שלאחר המלחמה.⁶⁰ נקודת המוצא שלו הייתה מותו הקרוב של האימפריאליזם המערבי כשיטה פוליטית וחברתית וההכרח לנטוש דרך זו. הוא טען, שהפעילות של ארצות המערב במזרח התיכון צריכה להתבצע לא במישור הפוליטי, אלא באמצעות מעורבות כלכלית, חברתית ואינטלקטואלית, שמטרתה פיתוח האזור כמו באמצעות הדגם שנבנה בתכנית לאודרמילק. ניומן הסביר, שיש להפסיק את הניצול הכלכלי והפוליטי של המזרח התיכון על ידי גורמים מחוץ לאזור ובתוכו, ובמקומם יש לנקוט במדיניות של פיתוח ושמירה על משאבי הטבע המזרח תיכוניים לטובת כל תושבי האזור. לדעתו, יישום תכניות אלו, חייב שיתוף פעולה בין-לאומי, שכן מדינה יחידה, אפילו תהיה דמוקרטית ובעלת כוונות טובות, לא תהיה מסוגלת לעמוד במשימה. לדעתו, רק כוח בין-לאומי בעל סמכויות ויכולת ביצוע יהיה מוכשר לעמוד באתגר של פיתוח המזרח התיכון. כדי להבטיח שכוח זה לא יהפוך למכשיר לניצול המזרח התיכון לטובת המעצמות בעלות האינטרסים באזור, הציע ניומן, שהוועדה הבין-לאומית שתפקח על הכוח תורכב ממדינות מתקדמות ללא היסטוריה אימפריאליסטית וללא אינטרסים ישירים במזרח התיכון, כגון נורווגיה ושווייצריה. כדי להבטיח מניעת השליטה של מדינות אירופה וארצות-הברית על פעילות הוועדה, הציע ניומן לשתף כחברות מלאות מדינות אסייתיות כגון סין והודו החופשית. ניומן הדגיש, שהוועדה הבין-לאומית אינה אמורה לפגוע בעצמאותן של מדינות המזרח התיכון, אלא לעזור להן לבסס את עצמאותן, מתוך הכרה שחלקן היו חלשות מכדי להתמודד לבדן עם המציאות הבין-לאומית, העלולה לאיים על קיומן. הוא הזהיר, שמשמיותיה של הוועדה אינן פשוטות ועלולות להימשך זמן רב, מכיוון שהמטרה העומדת בפניה אינה רק ביצוע שינויים פוליטיים שטחיים במדינות השונות, כמו מעבר לבחירות דמוקרטיות, אלא שינוי המבנה החברתי והכלכלי של החברה המזרח תיכונית. כדי לבצע שינוי עומק כזה צריך לגרום לתמורות בדפוסי החיים של חלקי אכלוסייה גדולים עד כמה שאפשר, לשנות את השיטות החברתיות שיצרו את הניצול והעוני ולשפר את המצב הכלכלי ורמת ההשכלה של הציבור הרחב. ניומן הדגיש שמשימה זו

59 ניתוק נושא ארץ-ישראל משאלת המאבק הבין-גושי היה קשה במיוחד בגלל התגברות הדאגה בממשל האמריקני ממעורבות ברית המועצות במזרח התיכון. ראו: Gaddis Smith, *The American*

Secretaries of State and their Diplomacy, Vol. 16, Dean Acheson, New York 1972, pp. 33-35

60 העולם החופשי, *Free World*, ירחון שיצא לאור בניו יורק בשנים 1941-1946, עסק בבניית הסדר העולמי לאחר המלחמה והגדיר עצמו כמחויב לדמוקרטיה ולשלום עולמי לאחר הניצחון במלחמה. כדי להגביר את השפעתו, פרסם הירחון הוצאות מיוחדות בסניגית ובספרדית. תדפיס מאמרו של ניומן בהעולם החופשי, אוגוסט 1942, אצ"מ, A-123/256. ראו: המאמר, Emanuel Neumann, 'Arab

Alignments in the Near East', *Free World*, 3 (1942), pp. 3-15

קשה במיוחד, שכן כרוכה במאבק ובהתנגדות המעמדות השליטים שעל פי רוב אינם רוצים בשינוי.⁶¹

בהרצאה שעסקה בכלכלת המזרח התיכון, המשיך ניומן ופיתח את הרעיון של אחריות הקהילייה הבין-לאומית להתפתחות הכלכלית במזרח התיכון. הוא הציע להקים לתכלית זו שני מוסדות האמורים לשתף פעולה ביניהם: הראשון, באחריות האו"ם, צריך לרכז את כל פעולות הפיתוח הכלכליות הקשורות למזרח התיכון, השני, ועדה שתורכב מנציגי כל תושבי המזרח התיכון, ללא הגבלות של מוצא אתני, מעמד, ומדינת מוצא. ניומן המשיך ותיאר את המשימות העומדות בפני הוועדות האמורות לפעול תוך שיתוף פעולה: ריכוז נתונים בדבר משאבי הטבע, ומשאבי אנוש במזרח התיכון, המרצת השימוש במקורות הטבע, שיפור מערכות הבריאות והחינוך, פיתוח מיזמים הנדסיים רחבי היקף, שמעצם טיבם מחייבים שיתוף פעולה בין-מדינתי, והרחבת הייצור התעשייתי המתקדם. ניומן הדגיש, שכל פעולות הפיתוח הכלכלי צריכות להתבצע באמצעות העברת ידע ותמיכה מהמדינות המפותחות ללא ציפייה לרווח כלכלי מדי, ולא על בסיס ניצול אימפריאליסטי כמו בעבר.⁶²

תפיסתו הציונית של ניומן הייתה משולבת בהשקפתו הכוללת לגבי עתידו הפוליטי והכלכלי של המזרח התיכון. יישום התכניות אמור ליצור אווירה פוליטית וחברתית חדשה וחיובית במזרח התיכון, לפתור את הבעיות הפוליטיות הקשות בפניהן הוא ניצב, ולתת מענה לצרכים העתידיים של הריבוי הטבעי ושל הגירה יהודית מסיבית לארץ-ישראל. ניומן תיאר תמונה אידאלית של חברה מזרח תיכונית מגוונת, המורכבת ממוסלמים, נוצרים, ויהודים, הפועלים במשותף לרווחת האזור. הוא הדגיש, שיציבות ורווחה כלכלית יעזרו למנוע עוינות ושנאה המשגשגות על רקע של עוני ומחסור.⁶³

פעולותיו של ניומן להגברת מעורבות הקהילייה הבין-לאומית במזרח התיכון, תואמו עם סילבר והוצאו לפועל בשיתוף עמו. במכתב לסילבר סקר ניומן את רשימת הפרסומים וההרצאות שעסקו בנושא, והוסיף פרטים בנוגע לפעילות בן-לאומית שמטרתה לממש את הרעיונות שהעלה. ניומן גם הציג את הקווים המנחים והמטרות העיקריות של הפעילות המדינית שהציע במזרח התיכון. לדבריו, כוחות האו"ם צריכים לבוא במקום המדינות הקולוניאליות כגון בריטניה, צרפת ואיטליה, ששלטו בחלקים גדולים של המזרח התיכון בעבר. ניומן ציפה שכוחות האו"ם יגנו על האינטרסים של

61 ניומן, העולם החופשי, שם.

62 תמליל הרצאת ניומן על כלכלת המזרח התיכון, 30.1.1943, אצ"מ, A-123/256.

63 הרצאה של ניומן, שם. השקפות דומות הציג ניומן בדף עמדה שעסק בעיצוב מדיניות חדשה בנוגע למזרח התיכון. ראו: דף עמדה, 'מדיניות חדשה למזרח התיכון' (ללא תאריך), אצ"מ, A-123/256.

הבית הלאומי היהודי, במקביל לתמיכה באוכלוסיית האזור כולו וטיפול בנושא הנפט, כל זאת על פי החלטת האו"ם ובדרך שתתרום לרווחת האזור.⁶⁴

התפקיד המרכזי של ארגון האו"ם במסגרת הסדר העולמי שלאחר המלחמה עמד גם במרכז דרשה שנשא סילבר בבית הכנסת שלו בקליבלנד. לדעתו, יסוד ארגון חזק הוא תנאי הכרחי ליצירת ביטחון, יציבות ושלוש עולמי, לאחר המלחמה. לדבריו, האו"ם יצליח במשימותיו רק אם יעמוד לרשותו כוח צבאי בין-לאומי, ומערכת משפטית בין-לאומית שתפעל בפיקוחו. סילבר לא התעלם מהקשיים הצפויים לתפקוד האו"ם והתנגד במיוחד לכוונה להעניק זכות ווטו למעצמות הגדולות במועצת הביטחון. הוא הגדיר זאת כהעמדה של המעצמות מעל החוק הבין-לאומי, מצב שעלול להקנות להן כוח רב מדי ולסכן את המטרות שלשמן הוקם האו"ם.⁶⁵

השקפתו של סילבר בדבר התפקיד המרכזי של האו"ם בעולם שלאחר מלחמת העולם השנייה חזרה ועלתה בהתייחסותו לדוקטרינת טרומן ומעורבותה של ארצות-הברית ביוון ובתורכיה.⁶⁶ סילבר התנגד בתקיפות למעורבות האמריקנית והבריטית ביוון ובתורכיה. הוא טען שאם אמנם קיימת סכנה אמיתית לעצמאותן של שתי המדינות, ארצות-הברית ובריטניה צריכות לפנות לאו"ם, ולא לפעול לבדן. מטרת הקמתו של האו"ם הייתה לטפל ולפתור בעיות בין-לאומיות בדיוק מסוג כזה. הוא הדגיש, שאחד הרעיונות המרכזיים שעמד בבסיס הקמתו של האו"ם היה, שאסור למדינה בודדת לקחת לעצמה את התפקיד של הגנת השלוש והצדק בעולם, וכי משימה זו צריכה להתבצע על-ידי הקהילה הבין-לאומית בלבד. הוא טען, שהמדינות האמריקנית ביוון ובתורכיה סיכנה את עצם קיומו של האו"ם כארגון בעל עמדה במערכת הבין-לאומית, והייתה עלולה לגרום לחיסולו כבר בתחילת דרכו. סילבר הדגיש, שאופן המעורבות של האו"ם ביוון ובתורכיה ישפיע על מבנה המזרח התיכון ומעמדו במערכת הפוליטית הבין-לאומית. לדבריו, המזרח התיכון יכול להפוך גורם למלחמת עולם שלישית, או לחילופין, לשמש כנקודת מוצא שתחזק את האו"ם ותאפשר שיתוף פעולה בין-לאומי. אם האו"ם, ולא המעצמות, יהיה הגורם האחראי לטיפול במשברים הבין-לאומיים במזרח התיכון, הדבר עשוי לסמל מהפך פוליטי בין-לאומי שימנע מלחמה ויוביל לשנים רבות של יציבות בין-לאומית.⁶⁷

64 מכתב ניומן לסילבר, 16.6.1944, ארכיון סילבר, 2/165. בנוסף ראו: דברי ניומן בנוגע לצורך החיוני בחיזוק האו"ם והשלוש בעולם. מאמר של ניומן בעיתון ניו פלסטין (New Palestine) 16.12.1947, ארכיון סילבר, 1/886.

65 דרשה של סילבר בקליבלנד, בנוגע לפרשת הדרכים בסן פרנסיסקו, 22.4.1945, ארכיון סילבר, 6/730.

66 דרשה של סילבר בקליבלנד, בנוגע לדוקטרינת טרומן ומדיניות החוץ האמריקנית, 13.4.1947, ארכיון סילבר, 6/762.

67 דרשה של סילבר, 13.4.1947, שם.

השקפתם של סילבר וניומן באשר לתפקידו המרכזי של האו"ם בייצוב המערכת הבין-לאומית הייתה חלק מהתנגדותם הכוללת למאבק הבין-גושי ותמיכתם בשיפור היחסים בין ברית המועצות לארצות-הברית. עמדה זו באה לביטוי ברור בהתנגדותו של סילבר לתכנית מארשל (Marshall). הוא טען, שהתכנית רק תגביר את המאבקים הפוליטיים באירופה ותנציח את החלוקה בין מזרח אירופה למערבה. סילבר סבר, שהסכנה העיקרית לשלום העולם וביטחונו היא גרמניה, ולא ברית המועצות. מסיבה זו התנגד להזרמת הכסף האמריקני לשיקום גרמניה, וטען שתכנית מארשל יצרה מתח מיותר בין ארצות-הברית לברית המועצות. לדעתו, הפתרון אינו טמון בהחרפת המאבק עם ברית המועצות באמצעות תכנית מארשל, אלא בהידברות בין מנהיגי ארצות-הברית וברית המועצות, ועריכת פגישת פסגה מידית בין מנהיגי שתי המעצמות.⁶⁸

ה. סיכום

במהלך שנות הארבעים ניסו ציוני ארצות-הברית להשפיע על בעיות היסוד עמן התמודדה התנועה הציונית במהלך מלחמת העולם השנייה ולאחריה. הסוגיה הערבית תפסה מקום מרכזי בפעילות זו. במסגרת עיסוקם בשאלות היחסים בין היהודים לערבים בארץ-ישראל ודרכי שילובה של המדינה היהודית במזרח התיכון יזמו ראשי הממסד הציוני בארצות-הברית את תכנית לאודרמילק, שעסקה בבעיות המים במזרח התיכון, והקימו מוסדות מחקר וועדות מיוחדות שעסקו בשאלה הערבית.

התעצמות חשיבותם של ארצות-הברית, של היהדות האמריקנית ושל התנועה הציונית שם, היו גורמים מרכזיים לאורם התנהלה המדיניות הציונית בשנות הארבעים. העיסוק הציוני-אמריקני בשאלה הערבית מסמן את השינוי המהותי בדפוסי פעולתם של ציוני ארצות-הברית ורצונם לקחת חלק פעיל ומעשי בעיצוב המדינה היהודית והתנועה הציונית, מעבר להיותם ספקים של שירותי תמיכה כלכליים ופוליטיים לתנועה הציונית וליישוב היהודי בארץ-ישראל. שאיפתם זו של ציוני ארצות-הברית נתקלה בהתנגדות נמרצת, כפי שהתבטאה בפרשת השתתפותו של דוד בן-גוריון בוועדת הדסה שעסקה ביחסי יהודים-ערבים. המאבק שהתגלה בסוגיה הערבית מהווה אלמנט מרכזי במערכת היחסים בין ציוני ארצות-הברית לרוב חלקי הממסד הציוני בתנועה העולמית ובארץ-ישראל. נוכחותו הבולטת מעידה על הצורך להתייחס לזווית זו גם בנוגע לסוגיות מרכזיות אחרות הנוגעות לפעילות הציונית אמריקנית בעשור שקדם להקמת מדינת ישראל, החל מהנושא הכלכלי ועד לאחריות על הפעילות הפוליטית בארצות-הברית. הרצון להשפיע על מבנה התנועה הציונית, התעורר החל מסוף שנות השלושים, כמשקל נגד לדפוסי פעולה שהתגבשו בשנות העשרים במסגרתם ציוני ארצות-הברית ויתרו על

68 דיווח של העיתון דיילי וורקר (Daily Worker), 18.11.1947, על הרצאה של סילבר בנושא תכנית מארשל בקליבלנד.

יכולתם להשפיע על המתרחש בתנועה הציונית, ותהליך התעצמות הציונות האמריקנית בשנים אלו שימש כזרז.

שאלת הקמת מדינה יהודית והשפעתה על המזרח התיכון בפרט והמערך העולמי בכלל הייתה אחת משאלות המפתח אתה התמודדו מנהיגי העולם לאחר סיום מלחמת העולם השנייה. מעורבות ההנהגה הציונית האמריקנית בהקמת המדינה היהודית, ובעיצוב אופייה העתידי, פתחה בפניהם אפשרות להשפיע על אחד הנושאים הפוליטיים החשובים ביותר, שמשמעותו חרגה מעבר לגבולות המדינה היהודית ושלדעתם הקרינה על מבנה המזרח התיכון כולו, על מעמדו של האו"ם ועל דרכי התנהלותו של המאבק הבין-גושי.

העיסוק הציוני בסוגיה הערבית ומקומה של המדינה היהודית במזרח התיכון, מאפשר להבין את השילוב הייחודי בין השקפתם הציונית של ראשי הציונות האמריקנית להשקפת עולמם הכללית. הם ניסו לגרום לכך שהמדינה היהודית העתידה לקום תשתלב בתכניותיהם ותהיה חלק ממערכת של הסדרים שכללו נושאים כגון, חשיבותו של ארגון האומות המאוחדות, צמצום המאבק הבין-גושי בין מזרח למערב ופיתוח כלכלי מתקדם של המדינות הקולוניאליות לשעבר. תמיכתם של סילבר וניומן במוסד האומות המאוחדות הייתה חלק בלתי נפרד מהשקפתם בנוגע לדרכי הפתרון הפוליטיות לשאלת ארץ-ישראל. האו"ם ומוסדות בין-לאומיים נוספים אותם הציעו להקים במזרח התיכון על מנת ליצור אקלים של שיתוף פעולה באזור, וכחלק ממאמץ בין-לאומי לחיזוק כוחו של האו"ם בעולם.

פתרון שאלת ארץ-ישראל בהתאם לשיטתם של מנהיגי הציונות האמריקנית המעורבים בתכנית לאודרמילק, מותנה בשילוב בין שתי מטרות המשלימות אחת את רעותה: בניית מדינה יהודית בארץ-ישראל בהתאם להשקפתם הפוליטית והאידיאולוגית, וחיזוק המגמות העולמיות בהן תמכו במסגרת הסדרים הבין-לאומיים שלאחר מלחמת העולם השנייה. הקמת מדינה יהודית ופתרון הבעיה הערבית הקשה היו הן מטרות בפני עצמן והן אמצעי לבניית הסדרים פוליטיים, כלכליים וחברתיים בהתאם להשקפת עולמם של יוזמי תכנית לאודרמילק.

חוסר יכולתם של ציוני ארצות-הברית לממש את רעיונותיהם בסוגיה הערבית ומקומה של המדינה היהודית במזרח התיכון מדגים את הבעיה היסודית שעמדה בפניהם: רצון להשפיע על כיווני ההתפתחות של המדינה היהודית בעודם יושבים בארצות-הברית.⁶⁹ הייתה זו משימה בלתי אפשרית, שכן הקשרים בין היהודים והערכים

69 בנוגע להיקפה המצומצם של התיישבותם של ציוני ארצות-הברית בארץ-ישראל והשפעתם המוגבלת על החברה היישובית, ראו: יוסף גלס, יהודי ארצות-הברית וקנדה בארץ ישראל: התיישבותם ויזומתם לפיתוח הנוף היישובי במחצית הראשונה של השלטון הבריטי (1917-1932), חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית בירושלים, מארס 1995.

בארץ-ישראל ודרכי שילובה של המדינה היהודית במזרח התיכון נקבעו והוצאו לפועל על-ידי ראשי הממסד הציוני בארץ-ישראל, בהתאם להשקפת עולמם ולמציאות הפוליטית והחברתית שהתגבשה בזירה הארצישראלית, שהייתה שונה לחלוטין מהרעיונות שבאו לידי ביטוי בתכניותיהם של ציוני ארצות-הברית.

הקמת מדינת ישראל כמעט וסתמה את הגולל על ניסיונותיהם של ראשי הציונות האמריקנית להשפיע על עיצוב המדינה. פעילותם שנתקלה בהתנגדות עזה של הממסד הציוני בארץ-ישראל לפני קום המדינה, נחסמה כמעט לחלוטין לאחר שנת 1948 ונתפסה על ידי ראשי המדינה כהתערבות גסה בענייניה הפנימיים של מדינת ישראל.⁷⁰

70 דוגמה מובהקת להתנגדות לפעילותם של ציוני ארצות-הברית בכלל וסילבר וניומן בפרט במדינת ישראל בשנות החמישים ניתן למצוא במאמרים בנושא שפורסמו בהדור, ביטאונה של מפא"י. ראו למשל: 24.11.1950, 26.11.1950, 30.5.1951.